

Pouk v prosti naravi.*)

Konferenčno poročilo.

Sestavila Janja Miklavčičeva.

Glas o pouku izven čistiljivih šolskih prostorov — glas o pouku na vrtu, v gozdu, na polju — je prodril komaj čez prag šolskih duri. — Kjer pa se je ta glas pojavil literarno je bil hladno sprejet. In vendar je misel o takem pouku in zahteva po njem tako stara, kakor veda o tvoritvi predstav. Preteklo kakor predpreteklo stoletje sta nas daleč prekašali v pravem umerjanju nazornega principa v pouku — saj je v onih časih še vladalo navdušenje in gorečnost govora o naravnem načinu pouka, izhajajoč od mojstrov-pedagogo — današnji čas pa kaže sicer strogo in natančno premotro organizacijo doli do zadnje pičice; polaga največjo važnost — seveda v najboljšem namenu — na izdelovanje in točno vzdrževanje odmerjenih [ur in uric — ali pouk v v naravi je popolno uklenil v verige.**)

Pouk z učili je pouk za silo — ker mu manjka onega oživljajočega vira, ki napaja vso otroško dušo, t. j. žive narave. Ogledati si stvar samonasebno, kjer živi — potem šele njen lik, slika, slednjič ime — to naj nam bodo stopnje pouka. Dosedaj le pouk v prirodopisu, ki je v njem — po biološki metodi — prodrlo to spoznanje. Vendar pa živalstvo in rastlinstvo nista oni točki, ki je od njih izhajati pri vzgoji in pouku, temveč človek, njega življenje, njega dejanja, človek v stiku z naravo, njega kultura, ves obstoj, začetek in ginevanje bodi oni vir, iz katerega naj jemlje pouk svojo snov, svoj vsakdanji kruh.

Gustav Frenssen, severno-nemški pisatelj, polaga junaku svojega romana — Jörn Uhlu ko se le ta pelje s svojo nevesto skozi mladi bukov les — besede v usta; „Kar na tem kraju leži v zemlji, kar raste in se giblje na njej, to sem preiskal — premotril — in o tem kaj razumem.“

Te besede niso nič drugega nego vzgojni ideal naše najbližje bodočnosti, zarja novega dne v vzgoji — ki vstaja iz domačih tal, živi in prospeva na domačih tleh. Temu junaku je bil nalog življenja utopiti svoj pogled v domačo zemljo, njegov trud je težil spoznati, kakšna zveza obstoji med živečim bitjem, rastjo in zemljo, dasi tem potom pridobi jasne predstave in trdno spoznanje o bistvu domače narave, iz katere črpa svoje življenjske potrebe. Spoznati, kaj je v domačih tleh, kaj živi in se giblje na njih — je pač krasna naloga, vredna življenja, ki se odigrava od zibel do groba na isti grudi. — — — In čigavo je to življenje? To je življenje večine ljudi — onih milijonov, ki žive zunaj mestnega obzidja — življenje delavca in kmetovalca — onih slojev, ki jim država obrača največjo skrb in pozornost.

Državnega zakona § 1. precizira smoter avstrijskega ljudskega šolstva s stališča današnjega pedagoškega in verskega naziranja s tem, da kaže učitelju po poti enakomernega razvijanja duševnih sil — usposobiti otroke s potrebnimi vedami za nadaljnjo izobrazbo, za življenje ter vzgojiti jih v sposobne, dobre državljane. Nastane vprašanje — odgovarja li naša šola tej zahtevi?

Pribito je, da 1. naša šola obogati mladino najširših slojev z znatnimi ročnostmi in vedami; 2. pa je skrb in trud vseh onih, ki sodelujejo za povzdigo ljudske izobrazbe, t. j. oblasti in učiteljev — vsega priznanja vredna.

Ali eno spoznanje je, ki se mu ne moremo ogniti, ki meče široko senco na naše šolstvo — t. j. učiteljevo najvestnejše delovanje nima nobenega trajnega učinkovanja na šoli odraslo mladino, kakor bi ga moralo imeti. Vzrok? Pretanka je vez, ki veže šolski pouk s praktičnim življenjem!

V največ slučajih vrže šoli odrasli fant ali dekle knjige in zvezke v kot in s tem se neha stremenje po nadaljnji izobrazbi, za katero je šola tako skrbno pripravljala podlago. Šoli odrasli otrok se po vplivu večjih prav kmalu utopi v krogu onih naziranj, ki domujejo v domači hiši, se privadi običajev, ki stremijo za udobnostmi in puhlimi zabavami — in tako izgubi smisel za nadaljnjo izobrazbo. Med

kmetijskim prebivalstvom se žalobog nahajajo še širši sloji, ki nekako zavidajo posameznika, ki teži po duševni hrani. In tako se zgodi, da novinci pri naboru s stidom morajo priznati, da so vse pozabili, kar so se naučili v šoli. Tu se kaže potreba nadaljevalnih šol, kaže se pa tudi, da je treba poizkusiti, bi li ne bilo tudi ljudski šoli moč vcepti mladini takega navdušenja za nadaljnjo izobrazbo, ki bi imela trajen učinek za življenje.

To pa je le mogoče, ako šola ustvari trdnije vezi s praktičnim življenjem; ako otrokom odpre bogati svet njih domačije; da jih navaja z odprtimi očmi stopati čez domača tla, čez polje in livado, gozd in dobravo; da jih navaja raziskovati, kaj krijejo domača tla — kaj raste in se giblje na njih. Od zadnje vaske šole je zahtevati, da si stavi v nalog, postaviti ves šolski pouk na okrožje domače okolice ter razširiti vse duševno obzorje koncentrično in sistematično na tej podlagi. Tem načinom se bodo čustva, spoznavanja in stremjenja otroške duše zlivala v eno celoto — v spoznanje, da se ni učil za šolo, temveč za življenje, in zanimanje za pridobljeno stvarino ostane živo, ker ga bo pri vsakem koraku srečavala.

Današnji ljudsko-šolski pouk — in pouk vseh šol — je vkljenjen med štiri stene šolske sobe. Bistvo učiteljskega delovanja je abstrakten pouk. Naravo, ki nas pri vseh oknih vabi k sebi v naročje — se otroci uče spoznavati iz likov, slik — samih surrogatov! Po abstraktnih kategorijah urejeni individui in objekti pa postanejo nestvori brez one oživljajoče sile, — brez onih srčnih vezí, ki jih ustvarja veselje nad onim, kar je otrok sam doživel, sam občutil.

Kaj je bolj sposobno oživiti zavedanje in utrditi spomin, nego je neizbrisljiva slika krajevnosti — t. j. kraja, kjer smo prejeli nove vtiske. Spominjamo se strani, kjer smo se prvo pesemco učili, kraja, kjer smo napako storili, kjer smo kaj trdili itd. Predstava kraja — lokaliteta — je konkretna predstava, ki je ne sme didaktika izpustiti iz oči. Z njo zidamo na zanesljivi temelj obdajajočega naš sveta.

Temelj naše šole bodi postavljen torej v globino naravnega nepopačenega nazorovanja; iz tega vira prejmo glavni zidi stavbeni material, koncentracija pouka polaga traverze na pravi kraj od ene vede do druge; naloga pouka v šolski sobi pa bodi, da postavi tramovje, streho, določi razdelitev, omet in nakit — postavi torej poslopje, ki se bo v njem vsak učenec spoznal do zadnjega kotička, ker se zaveda lastnega dela na njem in ume soglasje tega sestava.

Seveda velja tu pridobiti vso dušo otroško — ne samo njega predstave. Časovni duh nas sili k vzgojnemu pouku — ki zahteva vso dušo otroško, nje čutje, voljo in stremljenje. Predvsem se vpliva na njega dušnost (Gemüt), da se ustvari razpoloženje in vzdržljivost sil, ako hočemo imeti učinek. Dajemo li otroku še tako dobre nauke o pravosti — bo naš trud zaman — ako tendenca ne izhaja iz njega izkušnosti ali iz zgleda staršev in vzgojiteljev.

Iz tega vzroka ni pričakovati, da bi naš pouk z golimi učili učinkoval na učenčevo čustvo v toliki meri, da bi mu ustvaril trajno zanimanje za predmet. — Didaktika ima torej v poglavljenju nazoril opraviti z dvema psihološkima zahtevama: 1. s krajevnostjo — 2. s pritegnjenjem otroške duše. Prvega ne zmore pouk v šolski sobi — drugo le pogojno, deloma in v odmerjenem krogu. — Zato pa lahko s prepričanjem trdimo, da pouk ne bo imel polnega uspeha, dokler ostane med štirimi stenami! — Torej ven z otroki, ven s poukom na polje in vrt, gozd in livado, grič in goro! Tam se jim vtiski, za katerimi stremimo, načrtoma v dušo vtisnejo! Tam se jim vsaka predstava, vsako spoznanje veže na kraj in doživljaj, ki vpliva na značaj in bistvo otrokovo, ter pri vsaki reprodukciji iz njega dušnosti in vse notranjosti odmeva. Vez, ki veže človeka neločljivo z naravo, bodisi, da iz nje pridobiva svoj kruh — ali da iz nje izkuša rešiti uganko svojega bivanja — ali da svojo dušnost ob nje veličastvu dviga — to vez tesneje in tesneje spoji, ni le domorodno, temveč tudi narodno-gospodarsko in obenem didaktično podvzetje, je potreba časa, ki se mu tudi šol. oblastva ne morejo odtegniti. Umno spoznavanje domače narave v zvezi s človeškim delovanjem — to bodi bistveni del vednosti vsakega, naj je kateregakoli stanu. Bodočnost vsake dr-

žave sloni ob sposobnosti nje ljudstva. Žal, da so dosedaj le oboroženi in učeni stanovi veljali za steber države, ter se je le dotičnim zavodom in napravam posvečala skrb države. Danes pa je prodrlo spoznanje, da je le moralno in gospodarsko vzgojeno ljudstvo temelj države, in ta temelj stavi ljudska šola. Ona ustvarja prve in najtrajnejše vtiske, seveda, ako je pouk po tem uravnan. Zato vtrajajo šolniki z nujno zahtevo po temeljiti preinjava v organizaciji šol, nje tvarinskem razvrščenju in v metodi.

Vprašajmo danes otroke višje skupine o kraju, ki ga gledajo skozi okna šolske sobe, n. pr. o obliki tal, zakaj so gozdi sredi pobočij, polje na suhem — travniki na vlažnem svetu; vprašajmo o pomenu zgodovinskega spomenika, ki se nahaja v bližini; v kakšnem razmerju so si tla z rastlinstvom in živalstvom — in strmeli bomo, kako malo vedo o stvarih, ki jim leže tako blizu, o katerih bi mislili, da jih same silijo k razmišljanju. Otroci gledajo sicer te stvari, a ne ogledajo si jih, ker se jih k temu ni navajalo.

Ni mi treba pripomniti, da je z mestnimi in velikomestnimi otroki še dosti slabše. Bolj nego pri nas črpajo pojme o naravi iz surrogatov — t. j. likov in slik. Da bi jih povedli ven v naravo, se zgodi redko — zakaj slišijo se izgovori: Pouk na cesti je težaven — učni in urni načrt se z njim ne sklada — roditelji imajo predsodke — in slednjič učitelji sami nismo ne vobče ne metodično zanj vzgojeni. — Vsi ti izgovori so resnični, utemeljeni — ali vendar te ovire se mi ne zde nepremagljive niti ne neodstranljive.

Misel — otroško zavedanje po naravnih potih otroške izkušnje sistematično voditi — se ni praktično uporabila še v nobenem učnem načrtu. Pač najdemo take začetke v učnih načrtih avstrijskih kronovin za zemljepisje in zgodovino — poizkuse kažejo metodične knjige in obravnave zadnjih let. Eden prvih je bil Schmeil s svojim prirodopisom, zahtevajoč: privedi otroke v dotiko z živo naravo, v njej jih udomačiti. — Tujec v njej biti — je za vsakega sramota. — Tako se polagoma pomikajo vse učne stroke v obzorje otroške duše.

To bodi za nas vodilo. Vsa koncentracija pouka se naj vrši na domačih tleh. Naš učenec naj se uči spoznati tla, ki ga rede, spoštovati domače delo — potem bo ljubil domačo grudo, njej posvečal sile glave in srca.

Katera so pota, ki vodijo do uspehov? — Samoposebi je umevno, da je predvsem pridobiti zanimanje učiteljstva. Uspehi, doseženi po didaktično-pedagoškem, šolskotehničnem potu — bi bili trajni in praktični, ker bi vznikli iz resničnega življenja. Šolstvo je bilo dosedaj aparat, ki je svojo moč dondevalo v natančnosti zunanjih funkcij — čas pa bi bil, da po dobi te statistične in juridične smeri — nastopi doba pravega šolskega duha! Učiteljstvo in mladina hrepeni po tem svežem vrelcu. In vendar leži ta zaklad tako blizu — na vseh potih — kamor se oko obrne. — Deset do dvanajst izletov v naravo tekom šolskega leta bi nam nudila obilico življenjapolne hrane. Enkrat v mesecu peljimo mladino pod milo nebo in gojimo tam oni nazorni nauk, ki smo si ga začrtali in pripravili. Ovire, poprej omenjene, niso nepremagljive — kar je dobrega, si samo tir napravi. Težavo pouka na prostem premaga že veselje in živo zanimanje otrok, ki so z vso dušo zavzeti za naravo; zato tudi disciplina ne zahteva posebnih sredstev, kakor bi to kdo mislil — zlasti, ker že enkratno izključenje razposajenega otroka od izleta doseže popolno svoj namen.

Glede drugih ovir: da šolske oblasti niso za to — da se učni in urni načrti ne skladajo s takim poukom, ker so odmerjeni za pouk v sobi — pravi okrajni nadzornik — da ga je vsakokrat veselilo, ako se je učitelj poprijel te ideje; da ga je bodril, mu svetoval, rado-voljno pregledal pripravo — opozarjal na dotično literaturo itd. Stavil da je edino zahtevo, da se pouk pod milim nebom zaznamuje v tedniku, na kratko označi smoter in hasek ekskurza. — Deželni šolski svet nižjeavstrijski pa je v svojem letnem poročilu za leto 1905 izjavil, da je posebno veselo to, da je učiteljstvo seheibbskega in melškega okraja po iniciativi svojega okrajnega šolskega nadzornika aksiom nazornosti pouka — ki je sicer obče priznan,

a premalo gojen, gojilo s tem, da je preneslo pouk iz mrtve šolske sobe v živo naravo ter tako otroke navajalo k stvarnemu nazorovanju in mišljenju. S tem se je tudi nazorni nauk nižje skupine spravil v boljši tir. — Učni načrt ne dela težkoč, ker je smoter učencev vseh kategorij isti: poznavanje domovja — domovinoznanstvo — izhajaje od šolskega kraja. — Učiteljstvo, ki je ta pouk gojilo, je priznalo, da je imela ena ura pouka pod milim nebom več haska nego deset ur v šolski sobi.

Učni čas izleta si določi učitelj sam, dogovorno s svojim voditeljem, oziraje se na letni čas in kraj. Končne popoldanske ure so boljše iz mnogoterih vzrokov, ker nese otrok prejet: vtiske takorekoč tople domov — učitelj pa jih lahko čestokrat od kraja izleta na razna domovja razpusti. Prenesitev kake ure je v ljudski šoli redka potreba — kar pa zadeva števila učencev, se je izkazalo, da je s 50 učenci še lahko izhajati — večje število pa se mora deliti.

Kaj pa s predsodki roditeljev? Od neke koleginje sem čula opazko, da je tak pouk na kmetih nemogoč že zaradi staršev, ki baje ne privoščijo otroku takega izprehoda in ga kar samolastno pridre doma, ako učitelj napove popoldanski izlet. Take izkušnje so žalostne, a upam, da so jako redke. Mislim pa tudi, da jim pri takih izkušnjah ni treba napovedati izleta. Prepričana sem, da je večina staršev za to — ali pa vsaj bo po prvih dobro uspeh izletih pridobljena; nekateri bodo celo znali ceniti naš trud. Zaradi par sitnežev ne bomo zavrgli dobre stvari.

Šola je javna naprava, zato je odprta javni kritiki. Kolikokrat mora šola po malih vzgojiti velike! Tako je pri pouku na prostem. Otroci, zavzeti za tak pouk, so najboljši zagovorniki stvari. Toda poudarjam, da brez discipline ne gre — in ravno ta zahteva vestne priprave učiteljeve, ker se tak pouk ne da iztresti iz rokava.

In naša tozadevna izobrazba?

Okrajni nadzornik John, avtor omenjene knjige, piše: Ko sem jel gojiti pouk na prostem, sem čul le en odmev: Nismo se tega učili, študirali smo sicer mnogo knjig, sistemov in kategorij — a v naravi ne najdemo ne teh ne onih, zato ne poznamo stika stvari — a o metodi še sploh nimamo pojma! — Na mojo opazko, da narava sama da metodo v svojih menjajočih se učinkih, ki jih je le poiskati treba — se mi je zavnirilo, da jim o tem ni ničesar znanega. Nikdar niso poiskali rastline na mestu, kjer raste, da bi videli, kakšna tla ji prijajo, pod kakšnim podnebjem uspeva, kakšne obrambne organe ima za samozaščito, kaj je nje namen — nje življenjski pogoj itd.

Podrezajmo le nekoliko v predmetno zanimanje naše mladine in videli bomo in se čudili, kaj vse nosijo v glavi kot mrtve material — in se vesele oživeti ga! Kako se to godi, to bi morali najprej videti odgojitelji učiteljev, in sicer na kraju samem — ljudski šoli. Iz tega bi se naučili, kako je učitelje odgajati za ljudske šole. Odgojitelji učiteljev bi morali najprej poučevati v ljudski šoli, in sicer na deželi — ne v mestu — ker le tam najde univerzum — pozorišče vseh strok — vseh poglavij.

Tako nam zraste — s poukom v naravi — potreba tozadevne izobrazbe učiteljev glede znanja in vede. Metodološka izobrazba se mora ravnati po praktičnih potrebah, ki že danes meče hrepeneče poglede iz mrtve šolske sobe v otroški raj — ta raj, ki se razprostira čez ceste in steze, polja in gozde, travnike in livade.

Česa nam torej predvsem treba?

Prvič direktive, ki se po nji razdele stroke na posamezna šolska leta, v kateri pa mora imeti učitelj proste roke, vsaka šola ima drugačno pokrajino za svojo okolico in si mora učitelj zanj pouk sam urediti. Torej si za vsako stopnjo pripadajočo nalogo očrta v obrisih in označi mejo, med poukom pod milim nebom in onem v šoli.

Ponazorovanje se vrši na prostem, poglavljenje in uporaba pa v šoli. Večji del pouka pripada torej šoli — pouk v naravi mu pripravljaja temelj.

Drugič: da se izvede pouk v naravi sistematično — morala bi vsaka šola — v okviru učnih načrtov — preiskati, kaj bodi — po

*) Iz letnega poročila „Društva slovenskih učiteljev“ za l. 1910. Uredn.

**) Uvod knjige: Der Unterricht in der Natur. — Spisal J. John, e. kr. okrajni šolski nadzornik na Nižnjem Avstrijskem.

